

Ferenczi Miklós

MIÉRT NEM BOLDOGULT ITTHON CZIFFRA GYÖRGY?

(születésének századik évfordulójára)

Hiányok Cziffra hazai komolyzenei pályafutásának ismertetésében

Két minőségemben írom ezt a cikket. Egyrészt a zenei életet régóta kívülről figyelő zenekedvelőként, Cziffra György tisztelőjeként, ennyiben "kivülállóként". Másrészt Cziffra György tanára, Ferenczy György fiaként, ennyiben egy kicsit "bennfentesként". Cziffra, apám jóvoltából, egy időben szinte napi szereplője volt az életemnek, de később is módomban volt szoroson figyelemmel kísérni sorsát. Apám már nem tud reagálni a tanítványával kapcsolatos hazai publicisztikákra, ezért megkíséreltem megtenni helyette én.

A 2021-es év Cziffra György (1921-1994) születésének centenáriuma. Fokozott érdeklődés fordult az utóbbi öt évben Cziffra felé, hosszan lehetne sorolni ennek jeleit. Csak négyet említek: a 2016-ban elnyert Magyar Örökség Díjat, az ugyanebben az évben, Balázs János által életre hívott és évente megrendezésre kerülő Cziffra Fesztivált, Kékesi Attila filmjét Cziffráról, a Duna TV-n bemutatott Virtuóz-t és a 2019-ben, a Cziffra Fesztivál keretében megrendezésre kerülő mini konferenciát Cziffráról. Balázs János elévülhetetlen érdemeket szerzett abban, hogy ráirányította Cziffra művészetére és életére a figyelmet.

Gomba módra szaporodnak a Cziffra életét taglaló írások is. Ezek nagy szórást mutatnak színvonalban, igényességben, hitelességben. És ez így van jól, ezért színes a világ. Szinte mindent megtudhatunk Cziffra életének bizonyos korszakairól. Megtudhatjuk, hogy a mélyszegény sorból jött Cziffra csodagyerek volt, akit Dohnányi Ernő vett fel a Zeneakadémiára és ott Keéry-Szántó Imre tanította. Különböző okokból azonban rövid tanulás után kimaradt és pénzkereset után nézett. Sok mindennel próbálkozott, míg végül a bárzongorázásnál kötött ki. A háborút kalandosan, de túlélte. Háború után visszatért a bárzongorázáshoz. 1950-ben feleségével és kisgyermekével együtt megpróbálta elhagyni az országot, de elfogták és kényszermunkatáborba került. 1953-ban szabadult és ismét visszatért a presszók, bárók világába. Az ezután következő három év lesz tárgya ennek az írásnak. 1956-ban Cziffra elhagyta az országot és világraszóló karriert futott be mint zongoraművész.

A Cziffráról szóló életrajzi írások nem nélkülözik a romantikus-, sőt a csodás elemeket sem. De van valami közös ezen írásokban. És ez az, hogy éppen azzal a kritikus 3 évvel nem foglalkoznak, az 1954-1956 időszakkal, amikor Cziffra már komolyzenészként működött idehaza. Egyébként is, Cziffra születésének centenáriuma jó alkalom arra, hogy élettörténetét kissé megtisztítsuk a mesés mozzanatoktól (noha ezeknek is megvan a helye!) és életének

történetéhez tárgyilagosan közelítsünk. Kiváló alkalom erre élete ezen időszakának felelevenítése.

Tehát erre vállalkozik ez az írás, amelyet kissé hiánypótlónak is szánok. Nem vagyok szakmabeli, ezért is üdvözlök örömmel minden hozzáértő kiegészítést a cikkhez. Ugyanakkor szeretném felkelteni a kutatók érdeklődését is Cziffra életének ezen periódusa iránt.

A Cziffra életéről szóló írásokban ilyen mondatokkal találkozunk: "Rákosi munkatáborából szabadulása után Cziffra újból az éjszakában kezdett zongorázni. Majd otthagyta a bárzongorázást. 1955-ben nagy sikerrel játszott Csajkovszkij zongoraversenyét az Erkel színházban. 1956-ban nyugatra távozott. Bécsben nagyszerű hangversenyt adott".

Vagy, máshol ezt írják: "Cziffra mint bárzongorista, hosszú éveken át volt ünnepezt zenésze a budapesti éjszakának. 1954-től kezdve áttért a komolyzenére és több nagyszerű klasszikus zenei hangversenyt adott. 1956-ban Párizsba távozott, ahol példátlan karriert futott be."

Vajon ezek az életrajzírók azt gondolják, hogy valaki 15 évnyi bárzongorázás és kényszermunkatáborban eltöltött 3 év után megrázza magát és néhány hét gyakorlással a háta mögött kiül a Zeneakadémia pódiumára zongoraestet adni? Vagy az utat a bárból a komolyzenei pódiumig nem tartják tárgyalásra érdemesnek?

Hasonló a helyzet Cziffra 1956-os távozásával kapcsolatban is. Ha valaki szeretné elmosni Cziffra távozásának valódi okait, akkor nem kell mást tennie, mint arra utalni, hogy 1956-ban sokan távoztak az országból és Cziffra csak egy volt ezek közül. Az életrajzíró ezzel a végletes leegyszerűsítéssel kínos részleteket tud elhallgatni az akkori hazai valóságról.

Ami a Cziffráról szóló írásokat illeti, még magának Cziffra Györgynek, vagy Ferenczy Györgynek, Vásáry Tamásnak a visszaemlékezéseit is erős forrás kritikával kell kezelni, hiszen ezek nem tudományos, hanem inkább regényes művek.

Apám fontos szereplője a jelen írásnak, és mivel közel negyven éve hunyt el, felfrissíteném röviden az olvasó emlékezetét, hogy ki is volt. Ferenczy György (1902-1983) 1947-től a Zeneakadémia zongoratanára. Ő maga a Liszt-tanítvány Thomán Istvánnál tanult és Dohnányi Ernőnél szerzett mesterdiplomát. Mint híres Chopin játékos, Európa számos országában koncertezett. Memoár kötetet írt Pianoforte címmel, amelyet posztumusz Kocsis Zoltán adott ki. 2002-ben középiskolai zongoraversenyt neveztek el róla, amely ma is sikeresen működik, számos tehetség tűnt itt fel. Érdekes színfolt életében, hogy versenyszerűen bridzsezett, a világ legjobbjai között volt, 1938-ban Európa bajnok.

Két kérdést kívánok megválaszolni ebben az írásban:

Milyen út vezetett Cziffra esetében a bárók világából a komolyzenei hangverseny pódiumig? (mit jelentett ez a váltás szakmailag és hogyan ment végbe a gyakorlatban).

Miért kellett Cziffrának távozni hazánkból 1956-ban?

Cziffra életének 1954-1956 közötti korszaka két további időszakra bontható. A váltás (a könnyűzenéről a komolyzenére) időszakára, és a komolyzenei előadóművészi időszakára. Ezekkel az időszakokkal foglalkozom a következőkben.

Út a bárzongorázástól a koncertpódiumig

Amikor Cziffra szabadult a munkatáborból 1953 végén, és visszatért az éjszakába, hogy zongorázzon, akkor már körülbelül 15 éve folytatta ezt a foglalkozást, kisebb-nagyobb megszakításokkal. Jól keresett az akkori viszonylatban és ez a munka biztos megélhetést jelentett családjának.

Cziffának rengeteg "tisztelője" volt az éjszakában, egészen attól, hogy fizettek neki egy konyakot, vagy hogy csak miatta látogattak el abba a zenés presszóba, ahol játszott; egészen a szakma közeli csodálókig, akik dicsérték játékát és barátkoztak is vele, mint például Vásáry Tamás. Néhányan még azt is megállapították, hogy az éjszakában elpazarolta tehetségét. De, állíthatjuk, hogy a bárokban létrejött találkozások közül a sorsdöntő, csak az apámmal való találkozás lett életében.

Apám, érintőlegesen már ismerte Cziffrát. Hallott róla Dohnányitól, hallott róla Keéry-Szántó Imrétől, aki bridzspartnere is volt (mert Keéry-Szántó kiválóan bridzsezett), és tudott arról, hogy Cziffra bárzongoristaként dolgozik. Cziffra zongorázása mégis egy a Váci utcai Kedves presszóban tett véletlen látogatása után vette le a lábáról, még az ötvenes évek előtt. Az ottani találkozásuk történetét több helyen megírta, ezért most nem ismétlem el. Cziffra azután eltűnt az éjszakából, azaz börtönbe került. Apám újra, csak 1954 elején találkozott vele, amikor Cziffra ismét bárzongorista volt.

Egyedül apám volt az, aki túllépett a Cziffrát illető dicsőítő és lelkes szavakon és elhatározta azt, hogy tesz is érte valamit. Valóban hitt abban, hogy Cziffra új életet kezdhet a komolyzenével. Hitt abban, hogy Cziffra nem késett még el azzal, hogy megvalósítsa gyermekkori álmát és híres zongoraművész legyen. Ennek a meggyőződésének sűrűn hangot is adott a Cziffrával folytatott beszélgetéseikben.

Lehet, hogy apám idealistának tűnt akkor ebben a hitében. Gondoljuk meg, hogy a 33 éves Cziffra élete súlyos megpróbáltatásai (munkatáborban töltött évek, családja szétzilálása) után érkezett akkoriban révbe. Biztos munkája volt és megélhetése. Nem csak a maga, hanem a családja megélhetését is kockára teszi azzal, ha álmokat kerget, szakít az akkori életével és fejest ugrik az ismeretlenbe, azaz a komolyzenészi pályára lép. A járt utat a járatlanért..... – tartja a mondás. Márpedig ez a pályaváltás teljesen járatlan útnak tűnt.

Ferenczy György tehát abban különbözött a számos Cziffra-rajongótól, hogy a tettek mezejére lépett Cziffráért. Amikor apám neve felmerül Cziffrával kapcsolatban, általában, mint tanárát említik. Azonban apámnak volt egy másik, legalább ilyen fontos szerepe Cziffra körül, amit mai kifejezéssel úgy illethetnénk, hogy menedzsere lett Cziffának, akármit is jelentsen is ez a Rákosi-rendszer körülményei között. Szeretném ezt kissé kifejteni, ezért a teljesség igénye nélkül, pontokba foglalok néhány Cziffra körüli eseményt, melyeknek apám volt a kezdeményezője. Tehát apám

- Cziffrát hónapokon át beszélte rá arra, hogy fordítson hátat a szórakoztató zenének és tanuljon nála, és nejt arra, hogy ebben támogassa,
- szakmai meghallgatásokat szervezett a Zeneakadémián Cziffra számára Kodály Zoltán, Weiner Leó, Somogyi László, Zathureczky Ede, Mihály András részvételével, és fel is készítette Cziffrát ezekre a meghallgatásokra,

- közbenjárásaival és beadványokkal "bombázta" a Népművelési Minisztériumot, az Országos Filharmóniát és a Zeneművész Szövetséget, Cziffra érdekében,
- találkoztát hozott létre az akkori kulturális-, azaz a Népművelési Minisztérium felelős beosztottjai és Cziffra között, ezért nagy szerepe volt abban, hogy Cziffra kapott egy filharmóniai ösztöndíjat,
- felvetette Cziffrát a Zeneakadémiára rendkívüli hallgatóként, Cziffra már hivatalosan is tanulhatott nála a Zeneakadémián,
- Cziffra első sikeres hangversenyei után szorgalmazta, hogy a lemezgyár próbafelvételeket készítsen vele,
- számos fórumon harcolt azért, hogy mutassák be Cziffrát külföldön, ennek is jelentős szerepe volt abban, hogy 1955-ben kiküldték Cziffrát a Prágai Tavasz Fesztiválra, Magyarország képviselőjeként,
- demó magnófelvételt készített Cziffrával, ezt kivitte 1955-ös útja alkalmával Bécsbe és bemutatta a bécsi konzervatórium igazgatójának, valamint a bécsi rádióknak.

Kiegészítem a fentieket néhány részlettel:

A kezdeti beszélgetéseket a bárzongorista Cziffrával, számos hosszú és mély beszélgetés követte. Kölcsönösen kezdték jobban megismerni egymást. Kapcsolatuk családi kapcsolattartássá bővült. A Cziffra házaspár gyakran látogatott el a mi otthonunkba, szüleim pedig hozzájuk Budafokra, a Bálvány utcai házukba. Késő éjszakába nyúltak azok az együttlétek, amelyekben a házastársakkal együtt mérlegelték a komolyzenei váltás kockázatát. Főleg Cziffra feleségét, Soleilkát kellett meggyőzni ennek fontosságáról. Anyám is próbálta őt meggyőzni.

Apám azt javasolta, hogy a komolyzenei átállást szűk körű szakmai meghallgatásokkal kellene kezdeni. Viszont ehhez szükség volt egy minimális komolyzenei repertoárra. Ezzel Cziffra rendelkezett, de a komolyzenei előadásmódtól már elszokott. Egyes darabokat dupla tempóban játszott, vagy a bárzongorázásból származó, nem odavaló agogikákat alkalmazott. Apám igyekezett a túlzásokat nyesegetni és ugyanakkor egy Cziffrára szabott műsort összeállítani. Cziffra nagy fegyelemmel fogadta meg apám tanácsait.

A személyes meghallgatások (Kodály, Zathureczky, Weiner, stb.) igen sikeresek voltak. Mindenki, még Kodály is, felsőfokban beszélt Cziffra teljesítményeiről. De azt is megállapították, hogy még sokat kell fejlődnie, nem technikailag, hanem a különböző zenei stílusokban jártasság tekintetében.

Léteztek megalázó meghallgatások is. Például ahhoz, hogy Cziffra pódiumra léphessen, úgynevezett működési engedélyt kellett kapnia. Egy grémium előtt kellett tanúbizonyságot tenni arról, hogy képes művészi teljesítményre. Mondani sem kell, hogy a bírálók közül senki sem tudott közel sem úgy zongorázni, mint a „jelölt”.

Ehhez az időszakhoz kapcsolódik Cziffra életrajzában, az "*Ágyúk és virágok*"-nak a következő részlete: "...a bárban két ember közeledett fokozatosan a zongorámhoz" "az egyik a Liszt Ferenc Zeneakadémia zongoratanára, Ferenczy György volt, a másik pedig barátja, a Népművelési Minisztérium egyik főembere".

Ez az emlékezés azt a benyomást kelti, mintha apám otthonos lett volna az akkori Népművelési Minisztérium köreiben, és az ottani ismerőseivel "csak úgy", ellátogatott volna a presszóba, ahol Cziffra játszott. Lehetséges, hogy Cziffra ezt így élte meg akkor. Ezzel szemben

az igazság az, hogy apám élesen szemben állt az akkori politikai rendszerrel, és amennyire ez akkor lehetséges volt, általában ennek hangot is adott. Enyhén szólva, nem volt kedvence a pártköröknek. Azonban Cziffra tekintettel túltette magát ellenszenvain, és írt néhány beadványt az akkori kulturális, azaz a Népművelési Minisztériumba. Cziffra pályafutásának meglepő mozzanata, hogy ezek a kérések váratlanul kedvező elbírálásra találtak néhány ott működő ember jóvoltából. Olyannyira, hogy apámnak sikerült rábírnia ezeket a minisztériumi funkcionáriusokat arra, hogy Cziffrát meghallgassák "munka", azaz a bázongorázás közben, és megismerjék személyesen. Ők azon kevesek között voltak, akik pozitív szerepet játszottak Cziffra segítésében.

A szűkkörű meghallgatások és nem utolsósorban apám közbenjárásának eredményeként Cziffra tehát elnyert egy szerény filharmóniai ösztöndíjat, továbbá, felvették rendkívüli hallgatónak a Zeneakadémiára. Életrajzában Cziffra erről így ír: "Életem egyik legszebb ajándéka volt, mióta a szeretett angyalföldi otthonot elhagytam".

És ezen a ponton vett igazán fordulatot a Cziffra történet. Cziffrának az a döntése, hogy otthagyja a könnyűzenét, a kényelmes megélhetést, már önmagában véve is tiszteletet parancsoló volt. Mégis, meglepő, ami ezután következett.

Cziffra minden reggel 8-kor odaült otthon a zongorához és napi nyolc órát gyakorolt. Felé se nézett a bároknak, az itálnak, hallatlan fegyelemmel dolgozott. Skálázott és tornáztatta a kezét. Szisztematikusan rágta át magát a különböző zenei korszakokon és a legfontosabb zeneszerzőkön. Mindezt apám segítségével és irányításával tette. Ez a tanulás sokkal elmélyültebb volt, mint a meghallgatásokra készülés. Persze nem lehetett őt úgy tanítani, mint egy közönséges zeneakadémistát, aki szabályosan végigjárta előzőleg a zenei iskolákat. A tanárnak külön nyelvet kellett ehhez kialakítani, és úgy látszik, apámnak ez sikerült. Cziffra ezt írja életrajzában: "Ezekben az időkben egyetlen ember volt, aki számottevő tanácsokkal látott el: Ferenczy György, a Zeneakadémia tanára".

Cziffra kereste zenei önmagát. Életrajzában ezt írta: "Szembe kellett néznie a valósággal: ismét új fallal állok szemben". Nem csak a technikai, hanem a szenzációs zenei képességeire is szükség volt a zenei felzárkózáshoz. Számára mindez egy zenei újjászületés volt, egyedi és csak az ő pályájára jellemző. A folyamatot életrajzában körülbelül 25 oldalon keresztül elemzi. Életrajzírói, életének ezt a mozzanatát nem tartják figyelemre méltónak, hiszen kevés benne a romantikus elem.....

A meglepetés az volt, hogy Cziffra, a zseniális képességein túl, vasakarattal dolgozott és bámulatos fejlődést produkált. Genie ist Fleiss – írta Goethe (a tehetség szorgalom). Cziffra immár Goethe mércéjével is zseninek számított. Minden produkciója jobb volt az előzőnél, nagy utat járt be zeneileg. Kapott lassan fellépési lehetőségeket és ezek fergeteges sikereket hoztak. De ő egyre inkább csak a saját belső hallására és kritikájára hallgatott, nem kápráztatták el a sikerek. Apámnak zongorázni nem kellett tanítania, legfeljebb stílusérzékét kellett csiszolni. De Cziffra lassan ebben is önfejlesztő lett. Apám küldetése a tanításában lassan véget ért, körülbelül 1954 végéig járt hozzá Cziffra rendszeresen órákra. Szakmai kapcsolatuk viszont apám élete végéig tartott.

És álljunk meg itt egy pillanatra, gondolkodjunk el Cziffra pályamódosításának történetén, azaz azon, hogy hogyan jutott el a bázongorázástól a pódiumművészetig. Kellott ehhez a pályamódosításhoz Cziffra erős akarata és kitartása, valamint páratlan tehetsége. Azonban az

átállásra elsősorban apám kapacitálta Cziffrát. Az is erősen vitatható, hogy Cziffra képes lett volna-e a komolyzenében kivülálló létére, egyedül kiigazodni a hivatali útvesztők erdejében és a zenei hatalmasságok világában. Cziffra a zongorázáshoz értett, de saját adminisztrálásához nem. Még az is kérdéses, hogy fel tudta-e mérni annak jelentőségét, ahogyan apám egyengette az útját a háttérben. Az kiderült, hogy tevőlegesen más zenész kollégára, apámon kívül ez időben nem számíthatott. Apámat pedig hajtotta igazságérzete, hogy Cziffra a méltó helyére kerüljön. Cziffra pályamódosítása tehát két akarat egyesítésének eredménye is volt.

És fontos szerepet játszott mindebben egy harmadik tényező is. Az, hogy apám és Cziffra igen közel tudtak kerülni egymáshoz emberileg. Apám és Cziffra kapcsolata érdekes keveréke volt a tanár-tanítvány viszonynak és a barátságnak. A 20 év korkülönbség és a teljesen különböző társadalmi háttérük ellenére meg tudtak nyílni egymás előtt. Ebben nagy szerepet játszott apám rendkívüli életismerete és emberszeretete. Talán nem vált volna a világ egyik legnagyobb bridzsezőjévé, ha nem érdekelte volna az emberi lélek. Cziffrához nem lehetett közel kerülni a Zeneakadémia magas katedrájáról csak kinyilatkoztatásokkal (erről Cziffra is ír), ehhez több kellett. Például abban, hogy a gyermek Cziffra gyorsan elhagyta a Zeneakadémiát, tanárának Keéry-Szántónak is része volt, mert arisztokratikus modorával nem találta meg Cziffrával a megfelelő hangot. Apám és Cziffra jó emberi kapcsolata még kiegészült azzal, hogy apám mint "Liszt unoka", először tárta fel a Liszti romantika örökségét Cziffra előtt.

Összefoglalva, azt gondolom, hogy a "csillagok különleges és szerencsés együtt állásának volt köszönhető" Cziffra és apám találkozása. Ha Cziffra nem módosít pályát 1954-ben, valószínűleg akkor is távozott volna Magyarországról 1956-ban, de talán, mint bázongorista. Ekkor azonban a krónikák, nagy eséllyel, csupán mint egy sikeres, Párizsban működő könnyűzenésről tudósítottak volna, aki folytatja cimbalmos apjának egykori ottani sikereit.

Zongorista karrierének indulásáról Magyarországon az ötvenes-hetvenes években

Cziffra pályamódosítása ideáig sikertörténet. Kész művész lett egy bámulatosan gyors fejlődés után. Közönségsikerei egyre hangosabbak voltak. Fellépései egyre inkább eseményszámba mentek, verekedtek az emberek a jegyekért koncertjeire.

A szakmát viszont megosztotta. Azok, akik addig váll veregetve dicsérték, hirtelen konkurenciát láttak benne. Különös jelenségek kezdtek körülvenni. Sikerei ellenére viszonylag ritkán kapott alkalmat fellépésre. Vagy ha igen, akkor többnyire kisebb vidéki helyeken. Egy kézen meg lehet számolni, hogy hány jelentősebb fellépést kapott az 1954-1956 időszakban. Megszaporodtak az őt földbe döngölő kritikák – ezek mindig ugyanabból a körből eredtek. Honoráriumát nem emelték. Rádiófelvétel vele érdemben nem készült. Viszont készültek vele lemezfelvételek. Ezek többségét a raktárba süllyesztették és nem adták ki. Csak jóval később jelentek meg.

Az őt ért méltánytalanságok külföldi meghívásai körül csúcsozódtak ki. Cziffra híre áttért a határokon is. Hívták a szocialista országokba. A meghívásokat illetően, akkor azonban nem az volt a döntő, hogy kit hívnak, hanem az, hogy kit küldenek hivatalosan, azaz államilag. Cziffra szocialista országokból érkező meghívásait sokáig elutasította a zenei vezetés. Végül, nagy harcok és viták után kiküldték 1955-ben Csehszlovákiába, a Prágai Tavasz Fesztiválra. Több hangversenyt is adott, ezekről apámnak részletesen beszámolt levélben. Csehszlovák

útja diadalmenet volt. Itthon ezt is igyekeztek elhallgatni. Nyugati kiküldetés, Cziffra esetében szóba sem jöhetett.

Hogyan történhetett az meg, hogy 1954-1956 között Cziffrát hivatalosan egy másodvonalbeli zongoristaként tartották számon hazájában? Ugyanakkor 1957-ben Párizsban már üstökösszerű karriert futott be. Tolongtak nála az impresszáriók egy-egy koncert rendezésért, vagy lemezfelvétel készítésért.

Mielőtt a fenti kérdésre megkísérelnék választ adni, az összehasonlítás kedvéért, feleleveníteném két jelentős magyar zongorista karrierje indulásának rövid történetét.

Az ötvenes évek általunk vizsgált időszakának egyik zongorista sztárja volt idehaza Vásáry Tamás. Az ő karrierjét állítanám párhuzamba Cziffráéval. Vásáry ugyan körülbelül tíz évvel volt fiatalabb, mint Cziffra, de a Cziffrát sújtó ismert okok miatt mégis egyszerre kezdték idehaza zongorista pályafutásukat. Vásáry természetesen végigjárta a hazai zenei nevelés minden grádicsát és 1953-ban sikeresen diplomázott a Zeneakadémián. Vásáry is csodagyerekként kezdte, mint Cziffra, és magánéletében őt sem kímélte a sors. Édesapja politikus volt az előző rendszerben, ezért családját a kommunisták kitelepítették. De itt véget is érnek Cziffra és Vásáry akkori életében az egyezések.

Vásárynak mint a zenei élet reménységének, üdvöskéjének és kétségtelenül nagy tehetségének, "utánanyúlt" az akkori zenei vezetés. Kodály Zoltán és Zathureczky Ede, a Zeneakadémia igazgatója elérték, hogy Vásáryt mentesítsék a kitelepítés alól. Vásáry minden szakmai pillanatát féltő-óvó szemek figyelték. Kodálytól egy Steinway zongorát kapott ajándékba, hogy megfelelően gyakorolhasson és diplomázása után kinevezette Vásáryt a Zeneakadémia szolfézsoktatójának. Elintézte azt is, hogy fizetős fellépéseket is kapjon. Vásáryt nagy példaképe, Fischer Anni és férje, a zenei életben mindenható operaigazgató Tóth Aladár is védőszárnyai alá vették. Végzése után Vásáry azonnal filharmóniai ösztöndíjas lett. Kiküldték a bukaresti VIT-re, és ami ennél még nagyobb szó volt, Tóth Aladár elintézte, hogy kiküldetést nyerjen Moszkvába, a Szovjetunióba. Ez afféle felavatásnak számított akkoriban. Aki a moszkvai utat sikeresen abszolválta, annak karrierje feltartóztathatatlan volt, idehaza mindenhol zöld jelzést kapott. Ez történt Vásáryval is. Egymás után kapta az esélyeket. Felléphetett első vonalbeli magyar karmesterekkel, így például Ferencsikkel. Jogot nyert a válogatókon a részvételekre a legfontosabb zongoraversenyeken: a varsói Chopin versenyen, a párizsi M. Long, majd a brüsszeli Erzsébet királyné versenyeken. Közben itthon és nyugaton is koncertezett, lemezfelvételeket készített vele. Vásáryval tehát mindez nagyjából abban az időszakban történik, amelyet Cziffránál is vizsgálunk, 1953 (1954) és 1956 között. Életrajzában Vásáry így ír önmagáról:

"Míg Tóth Aladár beszélt, Tamás megint csak tapasztalta azt a jóleső érzést, hogy viszik, röpítik, a hóna alá nyúlnak, felkarolják nagy hatalmak...", "...neki semmit nem kell tennie, ő csak van, ezt felfedezik magas helyen, azután a többi magától megy.....".

Későbbi időkben, felidézzük a zseniális Kocsis Zoltán karrierje zenei indulásának történetét is. Kocsis rendben végigjárta a hazai zenei iskolákat. A befolyásos Kadosa Pál a Zeneakadémián magához szipkázta tanítványként. Kiírtak a Magyar Rádióban egy zongoraversenyt, a Rádió Beethoven versenyét, akkor először és utoljára (a rossz nyelvek szerint Kocsis számára). Ezt a Kadosa tanítvány Kocsis 18 évesen meg is nyerte, természetesen jogosan. Innentől fogva

áramlottak felé a külföldi meghívások. 25 évesen Kossuth-díjat kapott. Mindezt megérdemelte. Vessük mindezt össze azzal, hogy Cziffrát, kis túlzással, még egy felvételre sem engedték be a Magyar Rádióba a saját idejében.....

Visszatérve Cziffrára, megelégette mindazt, ami körülötte folyt. 1956 októberében felült családjával egy motorbiciklire, elhagyta az országot. Útja Bécsbe vezetett. És itt, még utoljára, elkísérte apám segítségével. Cziffra felkereste a bécsi konzervatórium igazgatóját, akinek apám már előzőleg beszámolt róla személyesen, és akinek előzőleg átadta a Cziffrával készült demófelvételt. Rendeztek sebtében Cziffra számára egy fellépést Bécsben. A koncert hatalmas siker lett.

Cziffra mégis úgy döntött, hogy Párizsba folytatja útját, álmai városába. És jól döntött. Erre szokták mondani, hogy "jókor volt jó helyen" 1957-ben Párizsban. Nevét egy-kettőre felkapta a világhír és hamarosan a világ első tíz élő zongoristája között tartották őt számon. Ettől fogva már nem volt szüksége apám segítségére. De az első időkben levélben, részletekbe menően számolt be szakmai munkájáról apámnak és kikérte bizonyos kérdésekben tanácsát.

Mielőtt lezárnánk ezt a kis kitekintést magyarországi zongoristakarrierekre, sietve megjegyezzük, hogy Vásáry és Kocsis messzemenően kiérdemelték karrierjük egyengetését. Mindketten csodálatos zenészek és zongoristák. A furcsaság nem abban van, hogy őket segítették, hanem abban, hogy ugyanaz az erő repítette Vásáryt, vagy Kocsist a világhírnév felé, amelyik Cziffrát fojtogatta. Vessük össze ezeket a karriereket Cziffra itthoni küszködésével. A hányatott sorsú és 1956-ban már 35 éves Cziffra, mint pályakezdő, igazi támogatásra szorult volna. Hatalmas fejlődést mutatott és kiérdemelte volna a bizalmat. Ezzel szemben folyamatos kiszorításban volt része.

Prológus helyett, avagy miért nem lehetett Cziffra Magyarország emblematisztikus művésze?

Cziffra itthon falakba ütközött, nem volt nehéz kitalálni, hogy mi és kik álltak mindennek háttérében. Említettem már, hogy Cziffra megosztotta a szakmát. Létezett egy stabil és nagyon befolyásos ellenséges tábor. E tábor képviselői elsősorban az akkori zenei csúcsvezetés emberei közül kerültek ki – ők általában a háttérben intrikáltak. Persze létezett egy szűk és lelkes rajongótábor is (ide tartoztak a zongoristák közül, apámon kívül, például Hernádi Lajos, Antal István, Vásáry Tamás, Gabos Gábor, vagy a nem-zongorista Mihály András, Farkas Ferenc).

És sokan voltak a szakmában, akik csak követték az ősi szokást: kötelezőnek érezték a fanyalgást. Olyanok hangzottak el, hogy "nemrégén még bárban zongorázott", "semmi más, csak üres virtuozitás", "botcsinálta művész", stb. Nem tudták Cziffrát beskatulyázni, tehát leírták. Természetesen ők is az ellenségesek malmára hajtották a vizet.

Felmerül a kérdés: mi az, ami irritálta az akkori zenei vezetés embereit Cziffrában, sőt, mi az, ami dühödt ellenszenvüket váltotta ki?

Ennek az ellenszenvnek több összetevője is volt, ezért állt erős lábakon. Volt egy "akadémikus" elképzelés a zenélésről és a zongorázásról, amit elefántcsont-toronyból képviseltek. Ebbe Cziffra művészete nem fért bele. Ettől az elképzelésüktől nem tágitottak,

nem voltak képesek toleranciára, valószínűleg nem voltak képesek a rendhagyót, a szabálytalant befogadni. Nem lehet tudni, hogy hol kezdődött számukra a művész fogalma, de nincs kétségem a felől, hogy a romantikus Rachmaninovot, Friedmant, Levint, Pachmant vagy Rosenthalt is leselejtezték volna, mondván, hogy zongorázásuk üres és sérti kényes zenei ízlésüket.

Voltak Cziffra ellenségei között olyanok is, akik a "céhet" védték. Hogyan jön ahhoz egy kívülálló "jöttment", hogy ejtőernyősként, vezető zongoristának kiáltás ki? Vezette őket a szakmai gőg. „Nem járta végig az iskolákat, nem a mi kutyánk kölyke. Nincs papírja arról, hogy zongorista. Ráadásul a könnyűzenéből jött, gyanús személy.” Irigyek is voltak, hogy egy ekkora tehetség nem az ő hírnevüket öregbíti. Sok kollégát pedig gyötörte a szakmai féltékenység.

Cziffra idegen sejt volt az akkori magyar zenei élet szövetében, amelyet az befogadni nem tudott, de teljesen kivetni sem. A Cziffrát fogadó sokféle ellenszenv összeállt egy nagyhatalmú klikké. A klikk összezárt és Cziffra e klikk játékszerévé vált.

Természetesen tiszteletben lehet és kell tartani ellenszenveket, ízléseket, véleményeket. Azonban a Cziffra elleneseknek volt akkor egy fogadott szolgálója. Ez a hatalmuk volt. Véleményüket, ízlésüket ráerőltették a zenei életre, ízlésük parancsá lett.

Nincs az a művész, aki támadhatatlan és Cziffra sem volt akkor az szakmailag. Tág határok között mozog, hogy valakinek a hibáit emelik-e ki, vagy az erényeit. Cziffra akkoriban alakította ki repertoárját. Ez főleg romantikus művekből állt. Zenei teljesítménye néha egyenetlen volt. Zenei elmélyültsége gyakran technikai tudása alatt maradt. Ezt ő tudta a legjobban és intenzíven dolgozott előadása árnyaltságán. Azonban elfogadott, hogy az előadóművészek nagyságát nem átlagteljesítményük és nem is a gyengébb pillanataik határozzák meg, hanem a nagy pillanataik és a csúcspontok. Ez utóbbiakban pedig Cziffra nem maradt adós. Egyedi volt és utánozhatatlan. Hibáit viszont felnagyították, vele szemben türelmetlenek voltak és lekezelők, zsenialitását visszajára fordították.

Érdekes felvetni azt a kérdést, hogy Cziffra blokkolása mennyire volt rendszerszintű szükségszerűség? Az akkori rendszert is és az akkori zenei vezetést is emberek működtették. Elsősorban tőlük függött az, hogy a rendszer hogyan működik. Gondolhatjuk azt, hogy ahol egy klikk képes központilag érvényesíteni akaratát és gátolni egy nagy tehetség érvényesülését, ott már rendszerhiba van. Ugyanakkor tökéletesen elképzelhető lett volna egy a Cziffra blokkolásával ellentétes forgatókönyv is.

Azaz a politikai rendszernek érdeke lett volna, hogy Cziffrából az ország emblematikus művésze váljék és közvetve, terjessze külföldön a rendszer "jó hírét". Ilyesmire számos példa akadt például a Szovjetunióban, de gondolhatnánk a futballistáinkra is. Cziffra, művészi alkata révén, mint virtuóz művész, kiválóan alkalmas lett volna erre a szerepre. Ráadásul visszaigazolta volna a rendszer propagandáját, hiszen alacsony sorból jött.

Azonban az, hogy kiből vált a rendszer emblematikus művésze, "kinevezés" kérdése volt. A szóban forgó klikk elvakultsága miatt Cziffra szóba sem jöhetett. Már csak azért sem, mert ezek a posztok már be voltak töltve (például ilyen emblematikus zongoraművész volt Fischer Anni – aki egyébként ezt meg is érdemelte).

Megjegyzem, hogy Cziffra csodálatos felemelkedésének propagandisztikus "ziccerét" 1956 után éppen nyugaton használták ki – csak ellentétes előjellel. Cziffrát a virtuóz csodát felkapta a propaganda, mint alacsony sorból jött, a kommunizmus által üldözött művészt. Ennek híre

még Moszkvába is eljutott és diplomáciai kellemetlenségek származtak belőle a magyar-szovjet relációban.

Lehetséges, hogy az olvasó ezután neveket vár, hogy pontosan kik azok, akik akadályozták akkoriban Cziffra érvényesülését. A neveket azonban bízzuk a Cziffra életét kutatókra. Azonban nem véletlen, hogy például a Magyar Rádióban Cziffra gyakorlatilag nem szerepelhetett. Nevek már a Vásáry és a Kocsis történetben is felbukkantak és e nevek tulajdonosai bizonyosan nem voltak patyolat tiszták abban, hogy Cziffra karrierje idehaza zátonyra futott. De az ő felelősségük sem volt egyforma. A tartózkodó szereptől egészen a támadóig. Mindenesetre a "frontvonalak" a Cziffra-ügyben meglehetősen kuszák voltak. Míg, meglepő módon, az akkori Népművelési Minisztérium kifejezetten pozitív szerepet játszott, addig egyes intézményeket, ilyen volt a Rádió, a Cziffra-ellenesek foglaltak el és nehéz volt semlegesnek maradni ebben a szembenállásban. 1956-ban már a Cziffra-hívők is értek el kisebb sikereket, ilyen volt például Cziffra akkor odaítélt Liszt díja. Ez az elismerés azonban már elkésett volt.

Érdeemes megemlíteni például Vásáry ellentmondásos helyzetét. Ő kifejezetten és következetesen híve volt Cziffrának, míg támogatói körére éppen ennek ellenkezője volt jellemző. Vásáry kint is és bent is akart lenni egy olyan elmérgesedett küzdelemben, amelyben ez már nem volt lehetséges. Persze ő még fiatal volt és nem volt igazi befolyása.

Ami apámat illeti, abban az időben, amikor a Cziffra-ügy már szinte gyújtópontja lett a zenei nagypolitikának, sok beleszólása nem volt a történésekbe. Pedig ha valakinek, akkor neki ez járt volna. De a rendszernek lényege volt, hogy nem tűrte az ellenvéleményt. Apám igyekezett harcolni Cziffráért, de politikai hatalom nélkül, az eseményeket kevéssé tudta befolyásolni.

Összefoglalva, arra kérdésre, hogy miért nem boldogult Cziffra idehaza, a válasz kettős:

1. Egyrészt egy szűk klikk ott gáncsolta, ahol csak tudta. Ez a klikk testesítette meg a "magyar betegséget", a Meg nem értést, a Korlátoltságot, a Gőgöt, az Irigységet, a Féltekenységet. Persze igazságtalan lennénk, ha ezt csak magyar betegségnek tekintenénk, hiszen ezek az erők jelen vannak mindenütt a világon.

2. A fenti klikk hatalommal is rendelkezett. A magyarországi zenei vezetés néhány ember kezében összpontosult, akik visszaéltek hatalmukkal. Egy központosított világban ráerőltették ízlésüket, akaratukat a zenei életre. Nem létezett velük szemben valódi alternatíva, csak külföldön.

A következő epizód azt igazolja, hogy Cziffra a maga szempontjából jól tette, hogy 1956-ban távozott az országból. A történet mutatja, hogy milyen mélyen gyökereztek vele szemben a klikk előítéletei.

A hivatalos magyar kulturális vezetés többször kapacitálta Cziffrát (részben moszkvai nyomásra), hogy térjen haza, de legalábbis látogasson haza Magyarországra. Végül Cziffra kötélnek állt és 1973-ban fellépést vállalt Budapesten. Egyúttal elkísérte a francia televíziónak egy nagy stábja, akik rövidfilmet készítettek Cziffra életéről. A kulturális minisztérium minisztereknek járó külsőségek között fogadta, számos kulturális intézményben, így a

Zeneakadémián is, látogatást tett. Nem sok szabad ideje volt a protokoll miatt ezekben a napokban, de apámmal többször is találkozott, többek között otthonunkba is ellátogatott.

Hangversenyei minőségét tekintve, Cziffra egyébként is maximalista volt, de különösen készült a budapesti visszatérésére. Egészen pazar hangversenyt adott, természetesen telt ház előtt, hatalmas sikerrel. A kritikák is szuperlatívuszokban dicsérték. Kivéve egyet, ami viszont a legolvasottabb pártlapban jelent meg. A kritika alattomosan és a régi időket idéző rosszindulattal és dühvel támadta Cziffrát. Általános feltűnést keltett.

Nem volt nehéz a kritika nyomába eredni. 1956 után tizenhét évvel még mindig hatott az a klikk, amelyik Cziffrát elüldözte. A kritika azoknak a képviselőiben íródott, akik sohasem nézték jó szemmel Cziffrát, és akik dúltak-fúltak azért, hogy Cziffra a zenei csúcsokra jutott a nagyvilágban. Nem tudni, hogy kezébe került-e Cziffrának ez az írás, de ha igen, akkor feltehetőleg már lepergett róla, mert messze maga mögött hagyta azt az alvilágot, amelyik annak idején távozásra készítette. Őszintén remélem, hogy már nem létezik Magyarországon olyan központosított rendszer és "megmondó" zenei klikk, amelyik önhatalmúlag döntheti el, hogy melyik művész érvényesülhet hivatalosan hazánkban.

Elismerem, hogy írásom borús volt eddig, nem adott alkalmat sok derűre. Engedje meg ezért az olvasó, hogy egy Cziffrával kapcsolatos kis történettel fejezzem be ezt az írást azokból az időből, amit a cikkem tárgyal. Egy olyan történettel, amelyet apámtól kölcsönzök.

Apám így emlékezik arra, amikor Cziffra 1954-ben először jelent meg órán a Zeneakadémián:

„Azon a bizonyos napon, amikor Cziffra először – pontosabban újra – megjelent a Főiskolán, nyár lévén, hófehér, nyitott gallérú apacsinget viselt, lábain pedig bilgeri csizmát, mintha csak – Szirmai operettjéből – Mágánás Miska lépett volna be a tanterembe. Mint súlyos gondokkal küzdő családapa, öltözködésére kevés gondot fordított. Külső megjelenése így "egyéni", az akkori fiatalok számára szokatlannak volt mondható. Összegyűlt tanítványaimnak fogalma sem volt arról, hogy ki az a furcsa szerzet, aki helyet foglal a zongoránál, hogy eljátssza Liszt *Mazeppa* című szerzeményét, bemutatkozásul. Arcukat sohasem fogom elfelejteni, ahogyan átalakult tekintetük a döbbenettől az elragadtatásig, míg a "lovászfű" végigjátszotta a darabot. Növendékeim nem tudtak magukon uralkodni, felpattantak helyükről és ütemesen tapsoltak. Én pedig azt mondtam Cziffrának: Gyurikám, ehhez a produkcióhoz nem tudok hozzászólni. Csak annyit mondhatok neked: ebből a világ legnagyobb zongoristái is csak tanulhatnak.”